

دانشگاه کاشان

دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی

گروه زبان و ادبیات عربی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

عنوان:

نقد و بررسی ترجمه فارسی کنایه‌های قرآنی با تکیه بر ترجمه‌های الهی قمشه‌ای،

انصاریان، بهرام‌پور و فولادوند

استاد راهنما:

دکتر عباس اقبالی

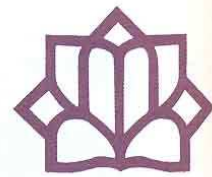
استاد مشاور:

دکتر عبدالله موحدی محب

توسط:

زهره زرکار

اردیبهشت ۱۳۹۲

دانشگاه کاشان
دانشکده علوم انسانی

بسمه تعالی

تاریخ:
شماره:
پوست:

مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

نام و نام خانوادگی دانشجو: زهره زرکار شماره دانشجو: ۸۹۱۲۵۳۰۰۴

رشته: زبان و ادبیات عربی دانشکده: ادبیات و زبانهای خارجی

عنوان پایان نامه: نقد و بررسی ترجمه فارسی کنایه های قرآنی با تکیه بر ترجمه های الهی قمشه ای ، فولادوند ، بهرام پور و انصاریان

تعداد واحد پایان نامه: ۴ تاریخ دفاع: ۱۳۹۲/۲/۱۱

این پایان نامه به مدیریت تحصیلات تکمیلی به منظور بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد ارائه می گردد. دفاع از پایان نامه در تاریخ ۹۲/ ۲/۱۱مورد تأیید و ارزیابی اعضای هیأت داوران قرار گرفت و با نمره ۱۹۱۱ به عدد و با درجه عالی به تصویب رسید. نوزده و یک دهم به حروف

عنوان	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	امضاء
۱. استاد راهنما	دکتر عباس اقبالی	دانشیار	
۲. استاد مشاور	دکتر عبدالله موحدی محب	استادیار	
۳. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر محسن سیفی	استادیار	
۴. متخصص و صاحب نظر دانشگاه	دکتر حمید رضا فهیمی تبار	استادیار	
۵. نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر محسن سیفی	استادیار	

دکتر محمد رضا منصورنیا
مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه

آدرس: کاشان - بلوار قطب رواندی
کد پستی: ۸۷۳۱۷ - ۵۱۱۶۷
تلفن: ۵۱۱۲۷۲۷ - ۵۱۱۲۷۷۷
<http://www.kashanu.ac.ir>

حمد و سپاس خداوندی را که به ما خرد و دانایی عطا فرمود تا با استفاده از آن در مسیر قرب و رضای او گام برداریم و شکر می‌نهم این نعمت الهی را. و شکر که مرا یاری داد تا زحمات چندین ساله استادان را ارج نهاده و در قالب رساله ای به تحریر درآورم باشد تا گوشه ای از این زحمات را جبران کرده باشم.

بر خود لازم می‌دانم تا از استاد راهنمای خود "دکتر عباس اقبالی" و استاد مشاور این پایان نامه "دکتر عبدالله موحدی محب" که مرا در به انجام رساندن این پایان نامه یاری رساندند تشکر و قدردانی بنمایم.

همچنین از داوران محترم جناب آقای دکتر محسن سیفی و جناب آقای دکتر حمیدرضا فهیمی تبار که مطالعه و داوری این پایان نامه را تقبل نمودند کمال تشکر را دارم.

حمدا لك اللهم أن جعلت اللغة العربية أحسن اللغات و أفصحها و عباراتها أدلّ
العبارات على المقصود و أوضحها. و أنزلت بها القرآن العربي و المعجز النبوي
الأحمدي. فختم على المسلمين إقتفاء كلام العرب و إستقراء أندية الأدب
ليتدرّجوا لمعرفة إعجاز القرآن و إستخراج ما أودع من سر البيان و الإطلاع على
حقائق ألفاظه و معانيه و الإشراف على ما كلّفوا به من أوامر الشرع و نواهيه و
يتوصّلوا به للخلاص من رقة الجهالة و الفكاك من أسر الردى و الضلالة.

(المنتخب من كنايات الأدباء و إشارات البلغاء، ٢)

پایان نامه ام را تقدیم می کنم به آنان که دوری گزیدند از تمام نام و آوازه های امروزی...

به عاشقان بی نام و نشان...

آنان که با تقدیم جان خویش، گمنام عالم ناسوت و شهره لاهوت گشتند...

آنان که گمنام ماندند تا ما با نام و نشان شویم...

باشد که فردا، پایان نامه ام را امضا کنند...

تقدیم به شهید گمنام...

چکیده

ترجمه یا نقل کلام از یک زبان به زبان دیگر از مهم‌ترین ابزارهای ارتباط میان فرهنگ‌ها و انتقال اندیشه‌ها است که این مهم در باب قرآن، رسالت بسط و گسترش فرهنگ قرآنی و انتقال آموزه‌های وحیانی را بر دوش دارد.

از آنجایی که قرآن کریم به عنوان شاهکار نثر فنی در اوج فصاحت و بلاغت و آکنده از مسائل بلاغی، لغوی و ادبی است لازم آمد تا به جنبه اعجاز بلاغی آن و خاصه بحث ترجمه کنایات پرداخته شود، چرا که برخی از تعبیر قرآنی جنبه کنایی دارند و ترجمه آن‌ها دقت و درنگ بیشتری می‌طلبد.

نوشتار حاضر با رویکرد ترجمه کنایات در چهار ترجمه فارسی الهی قمشاهی، انصاریان، بهرام پور و فولادوند^۱ به بررسی این مهم می‌پردازد. با مقایسه تطبیقی این ترجمه‌ها، معلوم گشت که ترجمه انصاریان در باب کنایه نسبت به ترجمه دیگران از دقت بیشتری برخوردار است و مخاطب را در فهم مطلب کمک بیشتری می‌نماید، زیرا در بیشتر موارد از ترجمه معنایی توانسته به بهترین شکل استفاده کند؛ پس از آن ترجمه الهی قمشاهی را می‌توان نسبت به دیگران برتری داد. در این میان ترجمه بهرام پور در مرتبه سوم قرار می‌گیرد، و اما فولادوند در زمینه ترجمه کنایه ضعیف‌تر از دیگران عمل کرده و نیازمند بازنگری بیشتری است.

کلمات کلیدی: قرآن کریم، کنایه، ترجمه فارسی، نقد

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ح	مقدمه
ح	زمینه، سابقه و تاریخچه موضوع تحقیق
ط	اهمیت و ارزش تحقیق
ط	اهداف تحقیق
ط	فرضیه‌ها یا سؤال‌ها
ی	روش انجام تحقیق
ی	تنظیم فصل‌ها
	فصل اوّل: کلیّات
	۱-۱ بخش اوّل: ترجمه
۳	۱-۱-۱ ترجمه در لغت
۵	۱-۱-۲ ترجمه در اصطلاح
۷	۱-۱-۳ انواع ترجمه
۱۰	۱-۱-۴ سیر تاریخی ترجمه

۱۱	۵-۱-۱ شرایط مترجم
۱۴	۶-۱-۱ ترجمه قرآن
۱۴	۷-۱-۱ تاریخ ترجمه قرآن
۱۵	۸-۱-۱ شیوه‌های ترجمه قرآن
۱۶	۹-۱-۱ شرایط مترجم قرآن
	۲-۱ بخش دوم: کنایه
۱۹	۱-۲-۱ کنایه در لغت
۱۹	۲-۲-۱ کنایه در اصطلاح علم بلاغت
۲۰	۳-۲-۱ بلاغت کنایه
۲۲	۴-۲-۱ ویژگی‌ها و زیبایی‌های کنایه
۲۳	۵-۲-۱ اسباب کنایه
۲۴	۶-۲-۱ انواع کنایه
۳۶	۷-۲-۱ تعریض و کنایه
۳۸	۸-۲-۱ ارکان کنایه
۳۹	۹-۲-۱ کنایه و مجاز

۴۰	۱۰-۲-۱ کنایه و استعاره
۴۱	۱۱-۲-۱ کنایه و ضرب المثل
۴۲	۱۲-۲-۱ کنایه در قرآن
۴۲	۱۳-۲-۱ دلایل و اهداف کنایه در قرآن
۴۶	۱۴-۲-۱ ترجمه کنایه
۴۷	خلاصه فصل

فصل دوم: شواهد قرآنی

۱-۲ بخش اول: سوره‌های مکی

۵۱	الأنعام/۵۹
۵۳	الأعراف/۴۰
۵۵	الأعراف/۷۲
۵۶	الأعراف/۱۴۹
۵۷	الأعراف/۱۸۹
۵۸	هود/۳۷
۵۹	هود/۴۰

٤١	هود/٥٤
٤٢	هود/٧٧
٤٣	هود/٩٢
٤٤	إبراهيم/٩
٤٧	الحجر/٨٨
٤٩	النحل/٥٨
٧٠	الإسراء/٢٩
٧٢	الكهف/١١
٧٣	الكهف/٤٢
٧٤	مريم/٢٠
٧٧	مريم/٢٤
٧٨	الأنبياء/٤٥
٧٩	المؤمنون/١٨
٨٠	الفرقان/٢٧
٨٢	الشعرا/٢١٥

٨٣	القصص / ١٠
٨٤	القصص / ٣٥
٨٥	العنكبوت / ٢٩
٨٦	الصفات / ٤٨
٨٨	الصفات / ٩٣
٨٩	ص / ٢٣
٩٠	الزمر / ٦٧
٩١	فصلت / ٢١
٩٢	الجاثية / ٣٤
٩٤	الطور / ٤٨
٩٥	الواقعة / ٣٤
٩٦	القلم / ٩
٩٧	القلم / ١٦
٩٨	القلم / ٤٢
١٠١	الحاقة / ٤٥

۱۰۲	نوح/۵
۱۰۲	نوح/۷
۱۰۳	المدثر/۴
۱۰۵	القيامة/۲۶
۱۰۶	البروج/۱۵
۱۰۷	الفجر/۱۰
۱۰۹	التين/۵

۲-۲ بخش دوم:سوره‌های مدنی

۱۱۱	البقرة/۱۴۳
۱۱۲	البقرة/۱۸۷
۱۱۶	البقرة/۲۳۵
۱۱۸	آل عمران/۳۷
۱۱۹	آل عمران/۷۵
۱۲۱	آل عمران/۷۷
۱۲۲	آل عمران/۱۰۶

١٢٤	آل عمران/١١٩
١٢٤	النساء/٢١
١٢٧	النساء/٤٣
١٢٩	المائدة/٦٤
١٣١	المائدة/٧٥
١٣٢	الحج/٩
١٣٤	الأحزاب/١٠
١٣٤	الحديد/٤
١٣٨	المتحنة/٢
١٣٩	خلاصه فصل
١٤٠	نتيجه
١٤٢	الملخص بالعربية
١٤٩	فهرست آيات
١٥٩	فهرست اشعار
١٦١	منابع عربي

۱۶۶

منابع فارسی

۱۶۹

مقالات

۱۷۱

منابع الکترونیکی

مقدمه

بی شک ورود به قرآن برای نوشتن یک پایان‌نامه همچون برداشتن قطره ایست از دریا و کاریست بس دشوار. قرآن، بحر نه، بلکه اقیانوس عظیمی است که هیچ‌گاه نمی‌توان به عمق و انتهای آن راه یافت، اما کارکردن برای قرآن خود مایهٔ تقدس امر و برکت آن می‌شود و از خستگی و صعوبت کار می‌کاهد.

با عنایت به بسامد کنایات در زبان عربی و فارسی و لزوم دقت در کاربرد آنها توجه به این مهم در ترجمهٔ کنایه‌های عربی به فارسی ضروری است؛ از این رو ترجمهٔ دقیق آن بخش از آیات قرآنی که مفهوم کنایی دارند اهمیتی دوچندان می‌یابد. در انجام این مهم رویکرد این پایان‌نامه بررسی و نقد ترجمه فارسی کنایه‌های موجود در قرآن کریم می‌باشد، و از آنجا که نقد و بررسی تمامی کنایه‌ها و ترجمه‌ها در یک پایان‌نامه نمی‌گنجد، آیات به صورت گزینشی و گلچین مورد بحث قرار گرفته‌اند. محور پژوهش ما "نقد و بررسی ترجمهٔ فارسی کنایه‌های قرآن با تکیه بر ترجمه‌های الهی قمشه‌ای^۱، فولادوند^۲، بهرام‌پور^۳ و انصاریان^۴" می‌باشد.

زمینه، سابقه و تاریخچهٔ موضوع تحقیق

گرچه بحث کنایات در قرآن کریم از دیرباز در کتبی همچون "بدیع القرآن ابن ابی الإصبع" مورد بحث بوده، و امروز نیز در کتاب‌ها و پایان‌نامه‌هایی چون پایان‌نامه "تحقیق در استعارات و کنایات قرآن و شرح آنها در ۱۵ جزء قرآن" نوشتهٔ محمد چوپان پسندآباد^۵، "بررسی چند عبارت کنایی در قرآن" به قلم "سید محمود طیب حسینی" و

۱. نام او مهدی و لقبش محیی الدین است. تاریخ ولادت او در قمشه/شهرضا ۱۳۱۹ق است. در پنج‌سالگی به مکتب رفت و تا هفت‌سالگی مقدمات ادبیات فارسی و عربی را آموخت. در پانزده‌سالگی در زبان و ادب عرب و دستور زبان و علوم بلاغی به پایه‌ای رسید که شرح نظام نیشابوری و مطول تفتازانی را تدریس می‌کرد. از شاگردان او می‌توان به آیت الله حسن زاده آملی، عبدالله جوادی آملی و حاج سید محمدحسن لنگرودی اشاره کرد. آثار او شامل: ترجمهٔ قرآن، تصحیح و تحشیهٔ تفسیر ابوالفتوح رازی، قصیدهٔ قرآنی، ترجمهٔ صحیفهٔ سجادیه، ترجمهٔ کلیات مفاتیح الجنان، شرح رسالهٔ حکیم فارابی و... می‌باشد. او در ۱۲ ربیع الاول ۱۳۹۳ (۲۵ اردیبهشت ۱۳۵۲) در تهران درگذشت و در وادی السلام شهر قم در جوار بارگاه قدسی حضرت معصومه (س) به خاک سپرده شد (خرمشاهی، ۱۳۷۹: ۴-۶).

۲. حسین انصاریان در سال ۱۳۲۳ در خوانسار به دنیا آمد و پس از عزیمت به تهران و انس با استاد عارف و حکیم مرحوم الهی قمشه‌ای و به توصیهٔ ایشان در سال ۱۳۲۸ راهی حوزهٔ علمیهٔ قم شد. از جملهٔ آثار وی می‌توان به: ترجمهٔ قرآن کریم، ترجمهٔ نهج البلاغه، ترجمهٔ صحیفهٔ سجادیه و ترجمهٔ مفاتیح الجنان اشاره کرد (صفازاده و دیگران، ۱۳۸۵: ۹۰).

۳. ابوالفضل بهرام‌پور متولد سال ۱۳۲۰ شمسی در شهر زنجان است. کارشناسی ارشد ادبیات و علوم قرآنی از دانشکدهٔ الهیات دانشگاه تهران و مؤسس دفتر و تفسیر دارالقرآن و سازمان تبلیغات اسلامی تهران است. محمد اسماعیل صائنی و عز الدین زنجانی از اساتید برجستهٔ ایشان بوده‌اند. آثار او شامل: ترجمهٔ قرآن با واژگان، تفسیر یک جلدی مبین و تفسیر ۳۰ جلدی نسیم حیات است (a-bahrapour.blogfa.com).

۴. محمد مهدی فولادوند فرزند محمد حسن بختیاری در سال ۱۲۹۹ در شهرستان اراک متولد شد. در شهریور ۱۳۲۹ عازم پاریس شد و مدت ۱۴ سال در آنجا تحصیل تحصیل کرد. در این مدت در دانشگاه سوربن به تحصیل در رشتهٔ ادبیات، هنر، فلسفه و زبان شناسی عرب پرداخت. در آبان ۱۹۶۴ به تهران بازگشت و در دانشگاه‌هایی چون امام صادق به تدریس پرداخت. آثار وی شامل ترجمهٔ قرآن، ترجمهٔ نهج البلاغه، المنقذ من الضلال است و دعای شریف کمیل را نیز به فرانسوی ترجمه کرده است. ترجمهٔ قرآن وی به زبان فارسی در سال ۱۳۷۳ منتشر شد (www.quranct.com).

”تحقیق در فنون بلاغی جزء ۲۸ قرآن کریم (تشبیه، کنایه، مجاز)” توسط ”خالق وردی بهاری باروقی“ و مقالاتی همچون مقاله ”کنایه در قرآن یعقوب جعفری، ترجمان وحی، سال هشتم، شماره ۱“، به چشم می‌خورد، اما این پایان‌نامه به صورت مستقل به این مهم می‌پردازد و به بررسی ترجمه‌ها در بحث کنایه با رویکرد تفسیری می‌پردازد.

اهداف تحقیق

۱) بررسی کنایه‌های قرآن و ترجمه‌های فارسی آن‌ها

۲) نقد در باره ترجمه‌های ارائه شده

اهمیت و ارزش تحقیق با تأکید بر کاربرد نتایج آن

از آنجا که بخش قابل توجهی از سرمایه یک زبان، کنایات می‌باشد و از این جهت، زبان عربی به عنوان یکی از غنی‌ترین زبان‌ها آکنده از کنایه‌هاست، پس قرآن مجید که به زبان عربی نازل شده، دربردارنده کنایه‌های رایج در این زبان است و ترجمه آیات شریفه بدون ملاحظه تعابیر کنایی، رسای مقصود نخواهد بود، یکی از موارد چالش‌برانگیز و نقدپذیر در ترجمه‌های قرآن، بررسی ترجمه عبارات کنایی است و تبیین و رسایی و نارسایی این ترجمه‌ها و تمایز ترجمه‌های گوناگون در این بخش و شناخت بهترین ترجمه‌ها از اهداف این پایان‌نامه به شمار می‌رود، ضمن آنکه حاصل این کار می‌تواند راهگشای پژوهش‌های مشابه برای دانشجویان رشته‌های ادبیات عربی، ادبیات فارسی و الهیات و نیز قرآن پژوهان گردد.

فرضیه‌ها یا سؤال‌های ویژه

فرضیه‌ها:

۱. ترجمه حرفی برخی از کنایه‌های قرآن رسا نیست بلکه ترجمه تفسیری مفهوم این کنایه‌ها را می‌رساند.

۲. در ترجمه کنایات قرآنی، ترجمه ارتباطی به صواب نزدیک‌تر خواهد بود.

۳. ترجمه کنایات قرآنی در اثر مرحوم الهی قمشه‌ای، نسبت به ترجمه دیگر مترجمان رساتر است.

سؤال‌ها:

۱. ترجمه رسای کنایات چه ترجمه‌ای است؟

۲. کدامیک از انواع ترجمه؛ ارتباطی یا حرفی برای ترجمه کنایات کفایت می‌کند؟

۳. در بین چهار اثر منتخب (الهی قمشه‌ای، انصاریان، بهرام‌پور و فولادوند)، ترجمه‌های فارسی کنایات کدامیک مناسب‌تر است؟

روش انجام تحقیق

شیوه کار، براساس شیوه تحلیلی-توصیفی است و به روش کتابخانه‌ای و بر تحلیل از طریق بررسی منابع و مآخذ مربوط، متکی می‌باشد، بدین گونه که پس از جمع‌آوری منابع و مطالعه آنها، فیش‌برداری شروع و پس از آن مطالب، دسته‌بندی شده و مطابق با اصول پژوهش به نگارش درآمده است.

تنظیم فصل‌ها

این پایان‌نامه در دو فصل گردآوری شده است:

فصل اول به کلیات امر می‌پردازد و شامل دو بخش است:

بخش اول درباره ترجمه است و مباحث آن شامل معنای واژه ترجمه در لغت و اصطلاح، انواع ترجمه، سیر تاریخی ترجمه، شرایط مترجم و سپس به ترجمه قرآن، تاریخ ترجمه قرآن، شیوه‌های ترجمه قرآن و شرایط مترجم قرآن می‌باشد

بخش دوم که در مورد کنایه و مباحث مرتبط با آن همچون معنای واژه کنایه در لغت و اصطلاح بلاغیون، بلاغت کنایه، ویژگی‌ها و زیبایی‌های کنایه، انواع کنایه، تفاوت‌های کنایه با مجاز و استعاره و ضرب‌المثل است و سپس به بحث کنایه در قرآن، دلایل آمدن کنایه در قرآن و چگونگی ترجمه کنایه اشاره می‌شود.

فصل دوم شامل شاهد مثال‌هایی است از قرآن که خود، به دو بخش تقسیم می‌شود:

بخش اول آن سوره‌های مکی و بخش دوم شامل سوره‌های مدنی است که بر اساس ترتیب سور قرآن، متن عربی آیه و نام سوره و شماره آیه، سپس معنای لغوی کلمات و تفاسیری که در باب این آیه آمده است را آورده‌ایم و با توجه به آنچه در بخش‌های گذشته آمده تطبیق داده می‌شود. پس از آن به ترجمه‌های فارسی آیات و در ادامه به نقد ترجمه‌ها و نتیجه‌گیری از آنها و گاه پیشنهاد ترجمه‌ای دیگر، پرداخته‌ایم.

فصل اوّل

کلیّات

بخش اوّل: ترجمه

بخش دوم: کنایه

بخش اوّل

ترجمه